

1966-1
2673

СТУДЕНСКАЯ ДУМКА

1529

1929

1919

II

1929

ЛІСТАПАД № 1-12

ЗЬ МЕСТ.

- 1) А. Б. — Слава тым... (верш); 2) Ад Рэдакцыі;
3) А. Бартуль — Памяці Івана Луцкевіча; 4) Ст.
Станкевіч — Іван Луцкевіч (у дзесятыя ўгодкі яго
сьмерці); 5) А. Бартуль — (верш); 6) С. Сарока —
Адзін (І. Луцкевічу ў дзесятыя ўгодкі яго сьмерці
верш); 7) М. Шкелёнак — 400-лецьце Літоўскага
Статуту; 8) А. Бартуль — Ідзе... (верш); 9) С. Са-
рока — Рубікон; 10) Хв. Ільяшэвіч — ** (верш);
11) Хв. Ільяшэвіч — Жаданьне (верш); 12) С. Ка-
ліна — Істота і значэньне паэзыі — песьні ў твор-
часьці Я. Купалы; 13) Хроніка.

Студэнская Думка

Грамадзка-навуковая і літэратурная
часопісь Беларускага Студэнства

Адрэс рэдакцыі:
ВІЛЬНЯ, Людвісарская 1 — 19.

Падпіска на год з перасылкай . . 3 эл.
Цана асобнага нумару . . . 1 эл.

№ 1 (12)

Л і с т а п а д

Год VI

СЛАВА ТЫМ...

Слава тым, хто працаю трывалай
Фундамэнты ложка перамозе.

Слава тым, што ўперад йдуць з запалам,
Ідуць на раз абранае дарозе.

Слава тым, хто зрокся ішчасця, долі,
Каб аддацца справе безканечна.

Слава тым, хто зінуў у імя Волі,

Слава змагаром хай будзе вечна.

Слава тым, хто церпіць ў імя Справы,
Для якой аддаўся ўсёй душою.

Слава тым, хто не жадае славы,
А працуе ў цішыні нямоё.

Слава ціхім, цвёрдым, раўнаважным,
Хто адчаю цэлы век ня знае.

Слава змагаром нябачаным, адважным,

Слава ім ад краю аж да краю.

Але слава і шаленцам, што як бура

Вырываюцца аністаю заваяй,

Рвуцца ў неба, інуць у лазуры,

Слава, слава смелым Промэтэям!

У іх упадку чалавека слабасць,

Узблёты, — вось вялікасць чалавека,

Хай іх знакам і ня ёсць трываласць,

Слава ім аж да сканчэння векаў.

Слава Вам, што працаю трывалай

Шлях кладзеце сьветлае Ідзі,

Слава й Вам, што рвецца з запалам,

Слава ціхім! Слава Промэтэям!

А. В.

Дзяржаўная
бібліятэка БССР
Вас. У. І. Кастра

Вільня,
Лістапад 1929 г.

Прыступаючы да працы ў новым 1929-30 акадэмічным годзе, нельга прайсці моўчкі, каб не адзначыць у нашай студэнскай дзейнасці гэтага, вялікае вагі, мамэнту.

Беларуская студэнская моладзь, ня гледзячы на трудныя варункі працы, ня гледзячы на поўную негатыю, якой трактуюць яе ўсе іншыя, ўсё-ж такі змагла апраўдаць свае заданні. Нязначыць аднак гэта, што мы дакладна выконваем усё тое, што ляжыць у нашым абавязку. Беларуская студэнская моладзь мусіць перадусім мець на ўвазе сваё выняткавае палажэнне, якое выпала ей у адносінах да свайго народу. Справа ў тым, што калі іншае студэнства зьяўляецца сынамі вольных і незалежных народаў, то мы аднак яшчэ пазбаўлены гэтага апошняга. І вось у гэтым якраз і крыецца тое нашае становішча, якое мы павінны заняць на дарозе сваёй дзейнасці. Гэта значыць, што мы сваёй дзейнасці не павінны мерыць дзейнасцю іншых, а ставіць сабе большыя і шырэйшыя вымаганні.

З другога боку, мы павінны ясна ўсведамляць сваю ролю, як студэнскае моладзі, у беларускім адраджэнскім руху, тую ролю, якую спаўняем, як і тую, якую спаўняць павінны.

Беларускі адраджэнскі рух быў якраз запачаткаваны беларускай студэнскай моладзьдзю, якая, будучы раскінута па ўсіх расейскіх універсітэцкіх цэнтрах, першая пачала гуртавацца на ніве беларускага адраджэння і класці першыя здаровыя падваліны пад будаванне будучага агульна-народнага гмаху.

У сваё-ж студэнскія гады пачаў шырокую грамадскую працу найвялікшы піёнэр беларускага адраджэнскага руху — Іван Луцкевіч. Такім спосабам беларуская студэнская моладзь у недалёкай прошласці свой абавязак перад народам споўніла поўнасьцю.

А сяння?

На апошняе пытаньне даць адказ ёсць справай лёгкай і адначасна цяжкой. Лёгкай — бо перад намі сучаснасць, калі мы ўсё бачым беспасярэдна, цяжэй, — бо пры сучасных скамплікаваных абставінах, у якіх знаходзіцца беларускі адраджэнскі рух, даць поўную, аб'ектыўную ацэнку тае ці іншае дзейнасці ёсць немагчыма.

І мы сяньня робячы перагляд сваей дзейнасьці можам ацаніць яе толькі прыблізна. Паміма ўсяго мусім прызнаць, што беларуская студэнская моладзь у сяньняшні момэнт стаіць так сама на вышыні сваіх заданьняў, хоць можа ня ў той меры, як гэта вымагалася-б пры нармальных варунках нашага разьвіцьця.

Беларускае студэнства ўжо патрапіла вырабіць свой уласны круг дзейнасьці, палягаючы на грамадзкім самавырабленьні і ў далейшым, на шырокай працы ў кірунку здабываньня новых вартасьцяў у жыцьці грамадзкім.

Гэтага аднак-жа мала. Трэба яшчэ ясна ўсьведаміць свой абавязак перад народам, і прыступіць да грамадзкае дзейнасьці ў шырэйшым маштабе. Мы павінны здаць сабе ясна справу, што лепшую будучыню, за якую ваюем, зможыма здабыць толькі самаахварнай і сумленнай працай.

Адзіным-жа паказьнікам у нашай цяжкіх дарозе хай будзе заўсёды творчая і сьветлая ідэя — *Вольная і Незалежная Беларусь!*

* * *

Год 1929 прынёс Беларускаму Народу два юбілеі. Першы — гэта дзесятыя ўгодкі сьветлае памяці Івана Луцкевіча, піёнэра беларускага адраджэнскага руху, другі — чатырохсотлецьце Літоўскага Статуту. Сьвяты гэтыя — гэта ў двух сказах нашая гісторыя. Дзесятыя ўгодкі сьмерці І. Луцкевіча насоўваюць нам успаміны яшчэ, здаецца, недалёкага часу, калі, па даўгім сьне беларускі адраджэнскі рух прыняў большменьшырокі размах; чатырохсотлецьце-ж Літоўскага Статуту напамінае нам аб нашам далёкай гісторыі, аб тым часе, калі разьвівалася беларуская культура, не прадбачучы, што яе чакае даўгі, бо аж некалькі стагодзьдзяў трываўшы, цяжкі заняпад. Гэтыя сьвяты дазваляюць нам з гордасьцяй і надзеяй на будучыню ісьці сваім шляхам. З гордасьцю — бо мы маем памяtnікі, якімі толькі нялічныя народы могуць пахваліцца, з надзеяй, — бо народ, маючы гэтакую прошласьць, такіх поўных ахварнасьці сыноў — не загіне.

Беларускае Студэнства ў Вільні, хочучы адзначыць абодвы гэтыя сьвяты па меры свае духоўнае і матэрыяльнае магчымасьці — пасьвячае ім № 1(12) «Студэнскае Думкі». Трэба, аднак-жа, сказаць, што калі духоўныя магчымасьці зале-

жаць ад самога беларускага студэнства і з кожным годам павялічваюцца і развівваюцца, дык матэрыяльныя знаходзяцца ў перыядзе агульнае стагнацыі. «Студэнская Думка», як і раней, выходзе непэрыядычна, што вельмі шkodзе здабываньню сталых прэnumэратараў. Тымчасам мэтай бел. студэнства зьяўляецца выдаваньне «Студэнскае Думкі» прынамся раз на трымэстр.

Дзеля падтрыманьня і здзейсьненьня гэтае думкі, Рэдакцыя звяртаецца да ўсіх чытачоў і сымпатыкаў нашага выдавецтва, каб яны прышлі з фінансавай дапамогай нашае часопісі. Грошы тут патрэбны зусім нязначныя, а тымчасам гэты факт будзе сьведчыць аб моцнай сувязі паміж беларускім грамадзянствам і моладзьдзю, і дасьць нам магчымасьць і апору далейшага контынуаваньня нашае працы.

Рэдакцыя.

Памяці Івана Луцкевіча.

Ударыў вецер асеньні ў струны залацістыя дрэў пажоўклых, ударыў са смуткам і ў даль паляцеў безканечную.

Песьняй цягучаю дрэвы азваліся, песьняй жалобнай шасьцелі тужліва.

Шэрыя хмары неба спавілі і плакала неба лета хаваючы. Срыбрымі сьлёзамі плакала неба, падалі каплі на поле спусьцелае.

Сэрца спавіла туга безканечная.

І ўспамінаецца той, хто ціха сьпіць у магіле, у сырое зямліцы.

Цені памёршых снуюць прад вачыма, цені часамі так блізкія, родныя, цені людзей адышоўшых ад нас.

Там, гэі далёка ў чужыне, у цёмнай магіле сьпіць Ён, змагар зямлі Беларускай і вецер асеньні напэўна дзьмухне ў магілу Ягоную, уздыхам радзімага Краю, песьню Яму запяе аб Айчыне, песьню змаганьняў, мучэньняў і болю, песьню надзеі на лепшыя дні.

І сьніць Ён будзе, што Народ, для якога жыцьцё сваё цэлае смела аддаў, ідзе ўперад хваляй няўпыйнай, ідзе моцны і зьяднаны.

Раскажа Яму вецер асеньні ў песьні жудлівай, як цяжка яшчэ нам живеца, раскажа, як шэрань імгла спавівае прасторы, паскардзіцца ціха Яму.

Раскажа, што хоць час ад часу слабее агонь у паходні, якую Ён першы пачаў распаляці, а ўсё-ж яе моцна трымаюць у далоні ўсе тыя, каму дарагое імя Беларусі, раскажа, бо Ён так любіў Край свой родны, што цэлы аддаўся яму.

Раскажа ў час гэты нудны, асеньні, калі дрэвы лісьцямі зямлю ўсьцілаюць, калі цягнуцца ў вырай цёмнымі нізкамі з крыкам тужлівым сьцягі жураўліныя, з роднага краю ў старонку чужую, калі сэрца туга агартае імглою і шэра так робіцца неяк навокал. А. Б.

Ст. Станкевіч

Іван Луцкевіч

(У ДЗЕСЯТЫЯ ЎГОДКІ СЬМЕРЦІ ЯГО)
(1919—1929 г.).

Дзесяць гадоў таму назад беларускі народ разьвітаўся з найвялікшым змагаром за яго сьвятыя ідэалы, які самаахвярна і няўтомна працаваў найбольш прычыніўся да адраджэньня Беларусі — з Іванам Луцкевічам.

І хоць ужо сяння ад таго часу мінула роўна дзесяць гадоў, калі між намі жыў і працаваў Іван Луцкевіч, які над усё пакахаў Беларусь і ў ахвяры для яе злажыў нават сваё жыццё, то аднак ён між намі жыве і сёння і будзе жыць вечна, бо вялікія ідэі ніколі ня гінуць разам з сваім тварцом, а зьяўляюцца несмяротнымі.

У той мамэнт, калі Іван Луцкевіч выступаў на грамадскую арэну дзейнасьці, г. зн. у апошніх гадох XIX стагодзьдзя, беларускі адраджэнскі рух быў яшчэ вельмі слабы. Праляцэла эпоха дзейнасьці стара-шляхоцкіх романтикаў, якая запачаткавала адраджэньне Беларусі; прагрымелі прызывы К. Каліноўскага і заклікі Фр. Багушэвіча, і хоць гэтыя мамэнты ўсе разам былі найвялікшымі праявамі творчага жыцця прабуджаючагася народу, то аднак яшчэ не пацягнулі за сабою масаў.

Апошнія дзесяткі гадоў XIX ст. адзначаюцца ў усей Расеі агульнарэвалюцыйным уздымам, водгукі якога трапляюць і на Беларусь, гдзе таксама сярод беларускае здэнацыяналізаванае інтэлігенцыі будзіцца пачуцьцё абавязку барацьбы з царызмам; аднак беларускае пытаньне парушалася патолькі, паколькі гэтага вымагалі рэвалюцыйныя пляны. Ці інакш кажучы, беларускі адраджэнскі рух дадзенае пары ня быў яшчэ самастойным сам для сябе рухам, а зьяўляўся як пабочнае толькі пытаньне, уходзячае ў рамкі дзейнасьці агульнарэвалюцыйнае хвалі.

З другога боку вякамі прыгнечаны беларускі народ быў яшчэ на вельмі нізкай ступені нацыянальнага ўсьведамленьня, каб мог ужо ставіць выразна тых ці іншых дамаганьні. Над Беларуссю панавалі яшчэ непераможна сьляды рабскае няволі і ўсякія робленьня дасюль спробы абудзіць да творчага жыцця гэты народ, праходзілі амаль бяз ніякага водгаласу.

Каб усьведаміць і абудзіць гэты народ, распаліць у яго заспанай душы пачуцьцё людзкае вартасьці і яго абавязак на самаадраджэньне, патрэба было самаахвярных і гіганцкіх высілкаў, патрэба было магутнае веры, каб ня пасьці пад агульным адпорам і незразуменьнем.

Вось-жа гэтае апошняе і даканаў Іван Луцкевіч, які на працягу ўсяго свайго жыцця вёў упартую барацьбу за вызваленьне і адбудаваньне Беларусі.

На гэтым месцы, дзеля тэхнічных прычын немагчыма хоць-бы ў кароценькім нарысе даць поўнасьцю абраз дзейнасьці Івана Луцкевіча і яго заслуг, паложаных для беларускага народу, а прыдзецца агранічыцца толькі агульным аглядам.

Першае, што адразу кідаецца ў вочы, гэта ёсьць вельмі раньняе выступленьне Івана Луцкевіча на грамадскую арэну. Ужо будучы вучням малодшых клясаў гімназіі ў Лібаве, куды паступіў у 1890 г. калі меў усяго 13—14 гадоў, пачынае ясна сабе ўсьвядамляць няўдзячны лёс беларускага народу і свьаты абавязак працаваць для яго адраджэньня. У душы маладога хлопца снуюцца ўжо выразныя пляны дзейнасьці, дасьпявае яго народна-грамадзкі кругазор. Асновы для сваіх мрояў знаходзіў у сьветлай мінуўшчыне беларускага народу, якою пачынае ўжо цікавіцца з трэцяе клясы гімназіі.

У 1897 годзе, пераехаўшы ў Менскую Гімназію, для Івана Луцкевіча адчыняюцца шырэйшыя кругазоры грамадзкае дзейнасьці. Ён дакладна разьвівае свой сьветапагляд і канчальна ўсьвядамляе, што адзіным ягоным абавязкам ёсьць самаахвярная праца над адраджэньнем беларускага народу. І ўжо будучы ў 1902 г. ў Пецярбурзе, куды пераехаў дзеля ўнівэрсытэцкіх студыяў, Іван Луцкевіч гуртуе каля сябе беларускую інтэлігенцыю, пераважна студэнскую моладзь, і ўжо з тых часоў **становіцца паважым усяго беларускага руху.**

Грамадзкая дзейнасьць Івана Луцкевіча ад самага пачатку мела характар востра рэвалюцыйны, аднак, ня ў прыклад іншым, на першым мейсцы ў яго заўсёды стаяла беларускае пытаньне ўва ўсёй сваёй паўнаце. Вось у гэтым і крыецца адна з ягоных несьмяротных заслугаў, калі ён першы ўсьведаў сабе і паказаў на дзеле, што справа адраджэньня Беларусі ня ёсьць адным з рэвалюцыйных пытаньняў, як гэта ўважалі іншыя, а што ўсебаковае **адраджэньне Беларусі — культурнае, гаспадарчае і палітычнае ёсьць справай самой для сябе**, як найвялікшы абавязак беларускага народу.

Будучы ў Пецярбурзе, ён у 1902 г. закладае „Беларускі Кружок Народнае Асьветы“, які палажыў першыя падваліны для беларускай выдавецкай дзейнасьці. Стараньнямі кружка арганізуецца ў хуткім часе выдавецтва літаграфічнае аднаднёўкі „Калядная Пісанка“, ды падгатаўляюцца да друку пасьмертныя творы Янкі Лучыны (Няслухоўскага), якія і выдаюцца ў 1903 г. як зборнік „Вязанка“. У наступным-жа 1903 г. Іван Луцкевіч сваёй няўтомнай працаю дае беларускаму народу несьмяротны гістарычны здабытак — ён арганізуе першую беларускую палітычную партыю п. н. **„Беларуская Рэвалюцыйная Грамада“**, якая ад самага пачатку свайго існаваньня становіцца галоўным цэнтрам усяго беларускага руху.

Іван Луцкевіч, дзеля большага пасьпеху дзейнасьці на беларускай ніве, стараецца ўваходзіць у цесныя зносіны з іншымі рэвалюцыйнымі згуртаваньнямі. Наагул трэба адзначыць, што ён у сваёй дзейнасьці быў вельмі далёкім ад вузкага партыйніцтва, а стоячы на вышыні сваіх заданьняў, пры кожнай магчымасьці шукаў цеснае сувязі з усімі іншымі, каб такім спосабам абыймаць новыя і што раз новыя кругазоры.

Будучы ў 1904 г. у Вене, куды ён выехаў дзеля дапаўнення сваіх архэалёгічных студыяў, стараецца выкарыстаць і гэты момант для беларускай справы. Ён як у Вене, так і ў паваротнай падарожы праз Львоў стыкаецца з Украінцамі, між іншым з мітрапалітам Шэптыцкім, з якім навязвае цесную сувязь. У Вене друкуе цэлы рад сваіх працаў аб Беларусіх у чужых часопісах, пераважна нямецкіх.

У 1905 годзе Іван Луцкевіч, як прызнаны ўсімі павадыр беларускага адраджэнскага руху, едзе на зьезд прадстаўнікоў сацыялістычных партыяў у Фінляндыю, гдзе навязвае — між іншым сувязь з Ірляндцамі. Гэты факт мае для нас таксама аграмаднае гістарычнае значэнне, **як першае выступленне Беларусаў на міжнароднай арэне.**

Першыя пачынаньні Івана Луцкевіча і яго аднадумцаў хутка знаходзілі вялікае прызнаньне сярод беларускага народу. Дзейнасьць гэтая вяла да рашучай барацьбы з царызмам і адначасна, як канцальны ідэал, мела на мэце ўсестаронняе адраджэньне Беларусі. Іван Луцкевіч, ня ў прыклад іншым, моцна верыў, што народ беларускі мае ў сабе затоеную іскру творчага жыцця. Гарачыя прызывы, кіданыя Іванам Луцкевічам ня былі ўжо чужымі для беларускага народу. Беларускі народ падчас рэволюцыі 1905 г. магутнаю хваляю выступіў на барацьбу за волю. У гэты час агульнарэволюцыйнага ўздыму Іван Луцкевіч працуе бяз воддыху.

Ён трапляе ў розныя куткі Беларусі, у вёскі і гарады, і ўсюды сваімі сьмелымі і гарачымі прамовамі пакідае незацэртае ўражаньне.

У пачатку 1906 г., з прычыны перасьледаваньня ўладаў, Іван Луцкевіч пераяжджае з Менску ў Вільню, гдзе пражывае ўвесь час нелегальна. Разам з ім пераносіцца сюды і цэнтр беларускага адраджэнскага руху. Трэба адзначыць, што ўжо шмат раней побач з Іванам Луцкевічам працуе на ніве беларускага адраджэньня цэлы рад іншых адданных справе людзей. Першага таварыша ў працы мае Іван Луцкевіч у асобе свайго малодшага брата Антона. З іншых працуючых супольна з Іванам Луцкевічам людзей, трэба адзначыць В. Іваноўскага, А. Уласава, Цётку, А. Бурбіса, К. Каганца, А. Трэпку, Ф. Стэцкевіча і многа іншых, якія аддалі вялікія ўслугі ў адраджэнскай працы.

Тут у Вільні пачынаецца новы пэрыяд дзейнасьці Івана Луцкевіча. У першую чаргу ставіць сваёй задачай прыцягнуць да беларускага руху шырэйшыя рады моладзі. Яму ўдаецца зрабіць вялікі ўплыў на вучняў Праваслаўнае Духоўнае Сэмінарыі і хіміка-тэхнічнай школы, з пасярод якіх многа потым аддалі вялікія ўслугі ў беларускім адраджэньні.

Хаця рэволюцыя 1905 г. не асягнула сваіх мэтаў, то аднак прынесла пэўныя палёгкі для народаў Расеі, у тым ліку і для Беларусаў. Галоўнаю з іх было скасаваньне забароны беларускага друку, што стараецца і выкарыстаць Іван Луцкевіч. І вось цяпер побач з яго першымі несьмяротнымі заваяваньнямі для беларускага народу, як закладзіны першага беларускае палітычнае арганізацыі і першае выступленьня на міжнародным грунце, ён прыносіць яшчэ новую гістарыч-

ную здабычу, ня менш важную ад папярэдніх. Ён зарганізаваўшы адпаведныя сілы, уласнымі стараннямі і коштамі прыступае да выдання першае легальнае беларускае газеты „Нашае Доі“, якая ў хуткім часе замяняецца „Нашай Нівай“ і зьяўляецца адзіным найбольшым цэнтрам беларускага адраджэнскага руху.

З далейшых важнейшых мамэнтаў дзейнасці Івана Луцкевіча будзе яго чынны ўдзел у ўсеславянскім зьездзе паступовага студэнства ў Празе Чэскай у 1908 г., куды ён едзе нелегальна. Тут цвёрда ён перад прадстаўнікамі ўсіх славянскіх народаў даказвае, што беларускі народ, ня менш ад іншых, мае поўнае права на самастойнае нацыянальнае існаванне.

Яшчэ будучы вучням трэцяе клясы гімназіі, Іван Луцкевіч гораца цікавіўся памяткамі нашай мінуўшчыны і за свае скромныя грошы збіраў розныя старынныя рэчы. Пасля, будучы вучоным архэолягам, ён не пакідае сваей навуковай дзейнасці, а з кожным годам папаўняе сваю калекцыю ўсё што раз новымі цэннасьцямі. Часта аднак з болям сэрца змушаны быў прадаваць некаторыя з сабраных памятак, каб за выручаныя грошы мець магчымасьць вясці культурную і арганізацыйную работу. Усе цэнныя зборы Івана Луцкевіча, якім ён пасьвячаў свой час, вольны ад грамадзкае работы, зьяўляюцца сьняня экспанатамі Беларускага музэю ў Вільні, яго-ж імем названага.

Змораны бязупынна працаю, будучы часта прымушаным гібець у холадзе і ў голадзе, Іван Луцкевіч што раз больш пачынае адчуваць у сабе зачаткі сухотаў, якія ў хуткасьці мелі прывесці яго да магілы. Аднак кепскі стан здароўя не паўстрымоўвае яго ад працы.

У 1915 годзе Вільню займаюць Немцы. Для Івана Луцкевіча наступіў новы пэрыяд дзейнасці, гэтым разам апошні...

Ён дакладна цяпер усвядамляе, што ў настаўшай ваеннай завірусе толькі супольная лучнасьць усіх нацыянальнасьцяў нашага краю можа процістаяць дэструкцыйным плянам нямецкае ўлады, і з гэтай мэтай прыступае да шырокай аб'яднаўчай акцыі на віленскім грунце. Ён энэргічна працуе над утварэньнем Рады места Вільні, а потым Віленска-Ковенскага Абыватэльскага Камітэту. І хоць гэтыя арганізацыі хутка развальваюцца, ён аднак ня траціць надзеі і працуе над утварэньнем міжнацыянальнай краёвай арганізацыі „Конфэдарцыі Вялікага Князьства Літоўскага“, якая таксама хутка разваліваецца, дзякуючы становішчу прадстаўнікоў літоўскага грамадзянства. Раўналежна з гэтым Іван Луцкевіч прымае чынны ўдзел у беларускай школьнай акцыі, з яго-ж ініцыятывы паўстаюць Беларускія Вучыцельскія Курсы, на каторых ён сам выкладаець пазнаньне роднага краю. Побач з тварэньнем што раз новых беларускіх арганізацыяў, ён паддае ініцыятыву аб стварэньні Беларускага Народнага Камітэту і бярэ галоўны ўдзел у закладзінках у 1916 г. „Беларускага Клюб“, якога зьяўляецца старшынёй. З яго-ж ініцыятывы паўстае і кіраванае ім Беларускае Навуковае Т-ва.

У мамэнт нямецкае акупацыі, калі ня гледзячы на нязвычайна цяжкія варункі жыцьця народу, беларуская справа з кожным днём ажыўлялася, калі пад уплывам ваеннае завірухі ажывала і абадзёры-

валася народная псыхіка, Іван Луцкевіч кладзе апошнія высілкі над ажыццяўленьнем тых думак, якія дасюль былі толькі галоўным імпульсам ягонае дзейнасьці — **думак аб незалежнасьці Беларусі.**

Цікава адзначыць, што Іван Луцкевіч у сваіх палітычных поглядах быў вялікім прапагатарам беларуска-літоўскае злучнасьці, так у паасобных мамэнтах сваёй дзейнасьці, як і ў канчальных імкненьнях. Ён тварыў сьветлыя пляны аб адбудаваньні старой беларуска-літоўскай дзяржавы ў форме Вялікага Князьства Літоўскага. Гэтыя-ж думкі праводзіць ён і на зьездзе народаў у Лёзаны ў 1916 г., куды быў выдэлегаваны як прадстаўнік беларускага народу.

Іван Луцкевіч

Калі ў 1917 г. немцы стварылі Літоўскую Тарыбу на крыўдных варунках для Беларусаў, Іван Луцкевіч востра пратэстуе супроць гэтага гвалту, кідае ініцыятыву стварэньня свайго нацыянальнага прадстаўніцтва. З гэтаю мэтай у студзені 1918 году зьбіраецца ў Вільні Беларуская канфэрэнцыя, якая выбрала Івана Луцкевіча ў склад Беларускай Рады, галоўнага нацыянальнага прадстаўніцтва Беларусаў.

Як прадстаўнік гэтае Рады ён з чатырма таварышамі едзе ў Менск, гдзе бярэ вельмі чынны ўдзел у зьдзейсьненьні сьвятых яго ідэалаў — у Абвешчаньні Радай Беларускай Народнай Рэспублікі 25

сакавіка 1918 г. **Незалэжнасці Беларусі**. Гэты мамэнт быў найвялікшым шчасцем у жыцці Івана Луцкевіча і ён вярнуўшыся ў Вільню ды працуваючы недалёкую сьмерць ужо радасна гаворыць, што „цяпер мы, старыя работнікі беларускія, можым спакойна паміраць: ёсць каму замяніць нас у працы.“

І запраўды працуваў ужо няўтомны змагар, што дні ягоныя палічаны, бо задоўжаная хвароба што раз больш надрывала ягоныя сілы. Аднак ён не зважае на гэта і вытрывала працуе з тым-жа захапленнем, як дагэтуль.

Ходам палітычных падзеяў сытуацыя крыху змяняецца на карысць Беларусаў. Літвіны ўжо між іншым, замест аднаго, даюць Беларусам шэсць мейсаў у Тарыбе і ствараюць Міністэрства Беларускіх Спраў пры Літоўскім Урадзе.

Беларуская Рада збіраецца пад кіраўніцтвам І Луцкевіча і дэлегуе сваіх прадстаўнікоў у Тарыбу, між іншым Ів. Луцкевіча. Сярод Беларусаў паўстае ажыўленьне, кіпіць работа, душою якой быў увесь час Іван Луцкевіч, які ў гэтыя мамэнты хворы зрываўся з ложка, каб бегчы і працаваць. Беларуская Рада прыступае да шырокага супрацоўніцтва з Літвінамі і заяўляе, што ўважае гэты мамэнт за пачатак супольнага сужыцця двух братніх народаў. Аднак спадзяваньні Беларусаў не апраўдаліся, Літвіны натолькі шчыра адносіліся да Беларусаў, паколькі вымагалі гэтага іх дыплёматычныя абставіны. Дзеля гэтага Іван Луцкевіч разам з іншымі дэманстрацыйна пакідае Тарыбу.

Перад самаю сьмерцю Іван Луцкевіч даў для беларускага народу яшчэ адну няўміраючаю заслугу — ён астаткамі сіл пры супрацоўніцтве іншых Беларусаў, закладае **першую Беларускую Гімназію ў Вільні**. Паміма цяжкага і бязнадзейнага стану здароўя, ён работы не пакідае. Лежучы ў ложку ён робіць цэлы рад розных нарадаў з беларускім грамадзянствам, ніхто ня прыступаў да ніякае працы не парадзіўшыся з ім.

У гэты мамэнт у Вільню прыходзяць бальшавікі і зьяўляюцца ў кватэру Івана Луцкевіча з мэтай яго арыштаваць, толькі пабачыўшы ягоны стан, пакідаюць яго. Змучанага працаю і безнадзейнаю хваробаю Івана Луцкевіча блізкія таварышы вывозяць у Закапанае, дзе 20 жніўня 1919 г. адышоў на той сьвет...

* * *

Вось перад намі жменька фактаў з жыцця і дзейнасці Івана Луцкевіча. Зразумела, вылучна на падставе іх ня можна ацаніць яго заслугаў, паложаных для беларускага народу, бо ацэнка выпала-б крыўдная. Справа ў тым, што яшчэ дакладна не апрацавана спецыяльнымі дасьледчыкамі ягоная праца, яшчэ ніхто ня ўнікнуў з навукавай сысцэласцю і поўным зразуменьнем у тую эпоху, у якой жыў і працаваў Іван Луцкевіч.

Аднак і гэтая жменька фактаў гаворыць сама за сябе і прыводзіць нас сяньня, у часы агульнага застою беларускай грамадзкай

працы, да тае думкі, што ўсё тое, што перадаў у спадчыне для беларускага народу Іван Луцкевіч, ёсць найбольшай зарукай на яго лепшую будучыню. Іван Луцкевіч вельмі стойка вытрываў на сваім становішчы паводыра беларускага адраджэнскага руху, які самаахвярна распачатуе, яшчэ на школьнай лаве працу вёў бяз ніякага перарыву аж да самае, хоць прадчаснае, магілы. Найвышэйшай ідэяй у жыцці і дзейнасці ягонай была Беларусь ува ўсёй сваёй паўнаце, а ягоным адзіным сьвятым абавязкам — няўтомнае змаганьне за поўнае яе адраджэньне і вызваленьне, за яе ўласны дзяржаўны быт. І мы сьняня, адзначаючы дзесятыя ўгодкі ягонае з намі разлукі, можам толькі пацьвердзіць словы аўтара кніжачкі п. н. „Іван Луцкевіч, у першыя ўгодкі сьмерці яго“, што „**гісторыя сучаснага беларускага руху — гэта гісторыя жыцця Івана Луцкевіча.**“

* * *

З шумнага дымнага гораду
Сёння на вёску я вырваўся,
Блескам чырвонага золата
Думкай ў прасторы рассыпаўся.

І разсыпаўся прасторамі,
Неба блакітнага яснасьцю,
Хмарак каронак узорами,
Сонца бліскучага палкасьцю.

Узяў я з пад клеці ды косаньку,
Узмахамі сыпаў, пракосамі,
Брызгам разпэрліваў росаньку,
Ціснуў нагамі сьлед босымі.

Поле радзімае зеленьню
Песьні сьпявала нязнанья
І усьміхаліся шэраньню
Гоні ўжо зааранья.

Сьветласьцю, сьпевам і краскамі
Думкі кружылі, як п'яныя,
Казкай здавалася, казкаю,
Родная вёска, каханая.

Аўг. Бартуль.

А Д З І Н...

Памяці Ів. Луцкевіча ў 10 ўгодні Яго смерці.

Ля высяў гор сьнежных забыта,
Ў далёкай зямлі адзінока,
Ад родных старонак далёка
Наш Волат зьлёг — сьмерці здабытам...

Ня плачуць і ад ім там тужліва
Бярозак радзімых галінкі,
Магіл ня крываваць калінкі,
Ні сонцавых іскрын разьлівы...

Там птушкі і нівы, і людзі
Ні песьняй, ні казкай, ні словам —
Старой яго матчынай мовай,
Ня цешуць збалелыя грудзі...

І зоры мігцяць там бяз блескаў
Чароўных, што ў высь парывалі,
Там рэчак бурлівыя хвалі
Ня знаюць размараных плескаў.

Ляжыць ён чужым там, нязнаным
Бяз братняй малітвы уздыхаў,
Бяз сьлёзкі спагадных ўскалыхаў,
Бяз памяці сьветлай, пашаны...

І душыць яму грудзь чужына
Ды пасынкам горнець нялюбим...
І рвецца ён з гэтай загубы
У свой край, дзе стогне Айчына,

Дзе ўзрос ён, змагаўся заўзята,
Дзе сьмела йшоў праўду ўзынімаці,
Дзе сьпяць яго прадзеда, маці,
Дзе ў роднай зямельцы — заплата...

Ля высяў гор сьнежных забыта,
Ў далёкай зямлі адзінока,
Ад родных старонак далёка,
Наш Волат зьлёг — сьмерці здабытам...

С. Сарока.

400-лецце Літоўскага Статуту.

Чатыры сотні гадоў мінае ад тае пары, калі быў выданы першы пісаны зборнік законаў для Беларуска-Літоўскай дзяржавы. З нагоды гэтакага сівога, культурнага юбілею, юбілею, якім могуць пахваліцца толькі вельмі нялічныя народы, трэба здаць сабе справу, прынамсі ў галоўных рысах, на якім грунце і як паўстаў Літоўскі Статут, а так-жа якое ён можа мець значэнне для сучаснага даследчыка — беларуса, працуючага перадусім над пазнаннем мінуўшчыны свайго народу. Зразумелы адказ на апошняе пытанне можа быць дадзены толькі па разгледжанні першых двух, г. зн. таго культурнага падкладу, на якім паўстаў гэты памятник, а так-жа і яго гісторыі. Затрымаемся дзеля гэтага над кожным з гэтых трох пытанняў.

Працэс аб'яднання ўсіх беларускіх зямель пад уладаю Вялікага Князя Літоўскага закончыўся ў XV стагоддзі. Беларусь, якая ўвайшла ў цэласці ў склад Вял. Кн. Літоўскага, дапамагала яму сваімі матэрыяльнымі а перадусім культурнымі сродкамі. Гэты ўплыў беларускае культуры быў так моцны, што з першых-жа дзён свайго існавання Вял. Кн. Літоўскае было ўжо не літоўскай, але беларуска-літоўскай дзяржавай. Рэч у тым, што дзякуючы бліжнім жыццёвым адносінам з Беларуссю, Літва знаходзілася пад моцным уплывам беларускае культуры і грамадзкасці. Гэты ўплыў адбіўся раней за ўсё на вярхох літоўскага грамадзянства. Літоўскія князі пачалі будаваць сваё князства паводле беларускіх прыкладаў, уводзіць на Літве беларускія парадакі і ўстановы, беларускую мову як афіцыйную і г. д. У беларускай грамадзкасці яны мелі магчымасць здабыць больш сіл і сродкаў дзеля ўзмацнення свайго ўлады над грамадзянствам, чымся ў літоўскай. На Беларусі ўжо ўсталяваліся пэўныя і сталыя службовыя адносіны паміж князямі і іх дружнамі. Грамадское і вясковае насельніцтва было звязана з князям пэўнымі і сталымі падатковымі і рознымі іншымі павіннасцямі. Тут-жа да паслуг князёў была і наладжаная адміністрацыя, пэўныя пасады і годнасці, з дапамогай якіх узмацнялася князёўская ўлада над грамадзянствам. На Літве ўсё гэта мела характар чагось пачатковага і несталага, а таму зразумела, што літоўскія князі першыя апынуліся пад беларускім уплывам, з іх брала прыклад літоўская арыстакрацыя, вайскоўцы, землеўласнікі, якія атрымалі найменне баяр. Знаходзіліся пад уплывам беларускае культуры і нават асыміляваліся з беларускім племям і народныя гушчы Літвы, асабліва там, дзе ў гэтыя гушчы пранікала беларускае насельніцтва. Як вынік гэтага тэрыторыя беларускага племя павялічывалася ў сваіх памерах на кошт асноўнае літоўскае тэрыторыі. Беларусызаванне Літвы дапамагала ў значнай меры далейшаму пашырэнню яе дзяржаўнае тэрыторыі на кошт іншых беларускіх зямель. Справа ішла цяпер аб далучэнні да племя ня толькі ня чужога, але амаль свайго, прынамсі ў вышэйшых сваіх колах і ў кожным выпадку не варожага да беларускага ўкладу жыцця. Характар аб'яднання (амаль што добра-

вольны) адбіўся і на ўнутранай будове новае Беларуска-Літоўскае дзяржавы. Землі і князьствы, што далучаліся, у большасці выпадкаў не трацілі асаблівасцяў свайго быту. У некаторых князьствах заставаліся даўнейшыя князі, якія і далей разам з баярамі кіравалі мясцовым грамадзянствам, як васалы вялікага князя, абавязаныя яму вайскавай службай і падаткамі.

Гэтыя кароткія ўвагі даюць нам права цвёрдзіць, што беларуская культура ў пачатку XVI стагоддзя займала домінуючае становішча і амаль што не спатыкала ніякіх конкурэнтаў, бо польскія ўплывы, якія пранікалі ў тым часе ў Бел.-Літоўскую дзяржаву, былі яшчэ вельмі слабыя. Паміма аднак-жа даволі высокага культурнага роўня, у Бел.-Літоўскай дзяржаве, на пачатку яе існавання, ня было пісаных законаў. Усялякага-ж роду праваадносіны былі рэгуляваны правам звычайным. Нормы права звычайнага адносна сялян стасаваў г. зв. „копны“ суд. (Квэстыя копных судаў вельмі цікавая і мала яшчэ высветляная ў праўнай літэратуры). Споркі паміж сялянамі і іх валадырамі судзілі апошнія. Баярства-ж (шляхту) судзілі князі і вялікія магнаты, якім князі давалі прывілеі і права чыніць суд. Зразумела, што адсутнасць пісаных законаў даводзіла да надужыццяў з боку тых, якія мелі права судзіць іншых. Вялікія князі не праходзілі моўчкі каля гэтага факту і ад часу да часу выдавалі розныя граматы, якімі стараліся завясыці лад у галіне судаўніцтва. У гэтых граматах вялікія князі ўрачыста абавязываліся перад усім насяленьнем краю дзяржаць сваё слова, гаспадаравачь і судзіць згодна з тымі прывілеямі і правамі, якія паасобным станам былі дадзены раней. Аднак-жа і гэта не ўсувала надужыццяў, асабліва з боку вялікіх магнатаў у адносінах да шляхты. Шляхоцкая маса, якая паносіла для дзяржавы вялікія ахвяры, даючы грошы і войска, усё часьцей і часьцей пачынала дамагацца ўстанаўленьня пісанага права, дакладнага вызначэння правоў і абавязкаў усіх грамадзян. І вось пад моцным уплывам гэтых дамаганьняў вялікі князь Жыгімонт на Віленскім Сойме ў 1522 г. обвяшчае ўстанавіць для ўсяго Вял. Кн. Літоўскага адно пісанае права для ўсіх яго станаў. У сваёй грамаце Жыгімонт кажа, што: „Дагэтуль у нашым Вял. Кн. Літоўскім суды адбываліся не на падставе пісанага права, а справядлівасць выконывалася згодна з звычаямі ды паводле разуменьня і сумленьня кожнага судзьдзі“, — а далей — „паслухаўшы частых зваротаў шляхты, загадалі мы ўстанавіць адзінае пісанае права і закон, напісаны ў згодзе з вядомымі пастановамі і граматамі, існуючымі ўжо на пісьме“. Сем аднак-жа гадоў прайшло ад гэтага запавядзі вялікага князя, пакуль былі пераможаны ўсе труднасці, звязаныя з кадыфікацыяй права і выданы Літоўскі Статут (17-30.XI. 1529 г.). Выданьне першага пісанага зборніка законаў для Бел.-Літоўскага гаспадарства было гэтулькі важным гістарычным здарэньнем, што беларускія летапісцы прызналі патрэбным запісаць аб ім у сваіх летапісах. Першы Літоўскі Статут, створаны сіламі беларускіх законнікаў быў напісаны ў беларускай мове і толькі праз год быў перакладзены на лацінскую а цераз тры — на польскую. Ня здзейснілася аднак-жа запаведзь князеўскае граматы—

надрукаваць статут у вялікай лічбе экзэмпляраў, хаця ў Вільні была ўжо закладзена Скарынай беларуская друкарня. Стары Літоўскі Статут, спаўняючы дамаганні беларускае шляхты, каб былі ўстаноўлены пісаныя законы, не здаволіў аднак-жа яе імкненняў да роўнасці з вышэйшымі станами — духавенствам і магнатамі. І вось — пры Жыгімонце-Аўгусты, пад націскам шляхты ён быў перагледжаны і прыняты ў новай рэдакцыі ў 1566 г. з пашырэннем шляхоцкіх правоў — гэта другі Статут. Але праз 20 гадоў ён яшчэ раз быў перагледжаны; гэтак чынам склаўся трэці Статут, які быў прыняты на Варшаўскім элекцыйным Сейме ў 1588 г. У гэтым-жа годзе па загаду канцлера Льва Сапегі і пад яго асабістым наглядам трэці Статут быў надрукаваны ў беларускай мове ў Вільні, у друкарні Мамонічаў і толькі ў 1616 годзе пераложаны на польскую мову, калі беларуская мова на Беларусі пачала пакрыху траціць сваё агульна-дзяржаўнае значэнне і выціскацца польскай. З далейшых дзеяў Літоўскага Статуту трэба зацэміць той факт, што калі пасля падзелаў Польшчы Беларусь адышла да Расеі, то быў зроблены поўны пераклад Літоўскага Статуту 1588 году з тагочаснае беларускае мовы на сучасную расейскую і надрукаваны ў 1811 годзе. Літоўскі Статут абавязываў на Беларусі аж да 1840 году.

Калі мы зробім параўнаньне памянёных трох рэдакцыяў Л. Статуту з боку мовы, то лёгка заўважым, што стары рукапісны Статут 1529 г. мае больш вытрыманую беларускую мову, а друкованая рэдакцыя Статуту 1588 г. больш багата полёнізмамі. Гэта сьведчыць аб тым, як польская мова паступова пачынала браць верх над беларускай ужо ад канца XVI в.

Кожная з трох рэдакцыяў Статуту дзеліцца на разьдзелы, а кожны разьдзел на артыкулы, колькасьць якіх не аднакава ўва ўсіх трох Статутах, бо кожная новая рэдакцыя замыкала ў сабе пэўныя зьмены, найчасей дадаткі а часамі і скарачаныя. Гэтак чынам ужо ў першым артыкуле 1-га разьдзелу, дзе гаворыцца аб тым, што выданы Статут ёсьць абавязковым для ўсіх грамадзян, пачаўшы ад вышшага стану аж да ніжэйшага, у выданьні 1588 г. зроблены важны дадатак, які расьцягаваў Літоўскі Статут і на чужаземцаў. Прыкладам скарачэння артыкулаў у пазьнейшых рэдакцыях можа быць характэрны выпадак, які меў месца ў адносінах да жыдоў і іх становішча на Беларусі. Гэтак, арт. 4, разьдз. XII. Статуту 1566 г. „о ношенью жидовском“ падрабязна разглядае пытаньне аб жыдоўскай вопратцы: забараняе насіць жыдом каштоўныя шаты, золата і серабро, а кажа, што „уберъ“ іх павінен быць „значный“, каб можна было адрозьніць хрысьціянна ад жыда. У апошняй-жа рэдакцыі 1588 г. гэты артыкул скарачаны, але затое дабаўлены іншыя драбніцы, якія дазваляюць ужо жыдом насіць пярсьцёнкі. Наагул, трэба сказаць, што побач з тым, як мяняліся звычаі, сацыяльныя погляды, міжнародныя адносіны, — няўхільна і зусім натуральна павінны былі зьмяняцца адпаведныя артыкулы законаў. Гэтак, напрыклад, стары Статут 1529 г. ў адносінах да шляхты даваў вялікаму князю значныя правы, а шляхта, дабіваючыся ўсё большых і большых правоў, кожны раз вымага-

ла новых прывілеяў і большай незалежнасці ад князеўскай улады; з гэтае прычыны прыходзілася рабіць змены ў законах, даваць больш падрабязную рэгляментацыю, або выкідаць з законаў тыя ці іншыя пункты.

Па гэтых кароткіх нарысах культурнага падкладу і гісторыі Літоўскага Статуту, затрымаюся цапер над пытаннем, якое значэнне мае для нас Літоўскі Статут і над якімі момантамі ў сваіх досьледах над ім павінен затрымацца перадусім беларус-гісторык, прайнік ці філёлёг. Вось-жа Літоўскі Статут як найвялікшы гістарычны памятник Літоўска-Беларускае дзяржавы, зьяўляецца перадусім памяткам нашае мінуўшчыны і можа служыць нявычарпанай крыніцай да ўсебаковага яе пазнання. Што гэта памятник нашае прошласці — гэта не падлягае сумніву. Мы бачылі ўжо вышэй, што ў г. зв. Вялікім Князьстве Літоўскім, асабліва-ж перад выданнем першага Статуту, панавала беларуская культура. Зразумела, беларускасці Вялікага Княства Літоўскага ня трэба мадэрнізаваць, ня трэба нашымі сучаснымі паняццямі мерыць тагачаснага жыцця як і нашых сянняшніх поглядаў прыпісываць тагачасным людзям. Дзеля гэтага, ня можна напр. сказаць, што паняцце народнасці разумелася ў тыя сівыя часы так, як мы разумеем яго сяння, ды і гэтага нам ня трэба. Паняцце народнасці, як вельмі зложанае, скрысталізавалася больш менш выразна толькі ў пачатку XIX стагоддзя. І дзеля гэтага, не пераносячы яго ў тыя далёкія часы, мы аднак-жа, можам задаволіцца тым, што наш народ у сваёй гісторыі, падобна іншым, меў зусім выразна адзначанае пачуццё свае адасобленнасці ад суседзяў, развітае ў яго можа больш, чымся напрыклад у ўсходніх маскоўцаў. Досыць прыпомніць, як лёгка далучаліся паасобныя беларускія князствы да Літ.-Бел. дзяржавы, з аднаго боку і тыя крываваыя падбоі, шляхам якіх стваралася маскоўскае царства з другога, каб мець права сказаць, што якраз на ўсходзе, сярод маскоўскіх плямёнаў пачуццё кроўнасці і адасобленнасці іх як цэласці ў вонках, адыгрывалі другарадную ролю ў параўнанні з „кывёй і злезам“. Меў наш народ пачуццё гэнае адасобленнасці і ў адносінах да сваіх заходніх суседзяў-Палякоў. Досыць адсвежыць сабе ў памяці ўсе вуніі, каб пераканацца, якіх скамплікаваных дыплёматычных высілкаў вымагалася ад Палякаў, каб утрымаць адзінасць Польша-Літ.-Беларускае дзяржавы.

Адным словам, так у часе выдання першага Статуту, як і раней, а нават амаль да XVIII стагоддзя, мы можам сьмела казаць аб беларускай шляхце, месце і сялянстве, з якіх асабліва першая мела добра вырабленую, сьвядомую беларускую ідэалёгію. Можам казаць аб беларускім народзе як цэласці. Вось-жа Літ. Статут зьяўляючыся прадуктам яго духовае працы ёсць памяткам нашае прошласці і багатай крыніцай да пазнання філэзофіі, традыцыі, права і наагул культурнага роўня народу тагачаснае эпохі. У ім як у люстры мы знойдзем адбіццё Старой Беларусі, знойдзем і яе гісторыю. А нават павярхоўнае абзьяўленне з памяткамі нашае прошласці, з якіх пачэснае месца займае Літоўскі Статут, пераканае нас

аб адносна высокім роўні беларускае культуры ў XVI ст., культуры, якая не загінула — мы яе бачым як інтэгральную частку псыхікі, сьветагляду нават у тае шляхты, якую Беларусь пасьля страціла. Шляхціц з Беларусі і Польшчы — гэта-ж два зусім розныя тыпы. Маючы на ўвазе гэтае высокае значэньне Літоўскага Статуту, кожны дасьледчык беларус, праўнік, гісторык, ці філёлёг знойдзе тут ўдзячнае поле для свае працы. Праца гэта аблягчаецца яшчэ і тым, што Літ. Статут становіць наш памятник, да якога найменш нахінаецца прэтэнсыяў з боку шмат лікавых дасьледчыкаў палякаў і маскоўцаў. Усе лічаць яго „Літоўскім“, тымчасам фактам нязбытым зьяўляецца тое, што назоў „Літоўскі“, які вельмі часта адносіцца да тых далёкіх часоў, азначае ні больш ні менш, як голы гук, без якога-небудзь рэальнага, праўдзіва літоўскага зьместу.

Досьледы над Л. Статутам з пункту гледжаньня юрыдачнага скрысталізуюць нам выразней праўныя паняцці, характар праваадносін і асаблівасьці даўнейшага судаўніцтва на Беларусі. Выходзячы-ж з тэзы, што права зьяўляецца праявам агульнае псыхікі народу, разультаты гэтых досьледаў памогуць нам высветліць гэтую псыхіку, пазнаньне якой кіне ўжо сьвятло на іншыя галіны навуковых шуканьняў і паможа нам няраз дасканальна зарыентавацца ў цёмных мейсцах нашае гісторыі.

Вывучэньне Л. Статуту з філёлёгічнага пункту гледжаньня паможа нам сконструаваць абраз разьвіцьця нашае мовы і пазнаць яе асаблівасьці. Досьледы-ж над Л. Статутам з гэтых пунктаў гледжаньня, ведзяныя ў шырэйшым маштабе — на фоне параўнаньня яго з юрыдычнымі памяткамі іншых народаў, дазваляць нам выкрыць узаемныя іх на сябе ўплывы з аднаго боку, а з другога — дадуць магчымасьць аддзяліць самастойную частку Л. Статуту, выкрыцьцё якой прычыніцца да сконстатаваньня самабытнасьці нашае культуры, — факту, які для нас зьяўляецца ясным і, які аднак-жа вельмі часта кьвэстыёнуецца чужынцамі, што дае ім магчымасьць пытацца нас аб нашым гістарычным пашпарце. Рэч зусім ясная, што ў сямі цывілізаваных народаў бяз гэтага пашпарту амаль немагчыма дабіцца раўнапраўнасьці. Вось-жа досьледы над памяткамі нашае мінуўшчыны, сконцэнтраваныя каля асноўнае тэзы самастойнасьці нашае культуры — бяз сумліву дазваляць нам упісаць у нашу гістарычную легітымацыю ясна і выразна ня толькі нашае імя і прозьвішча, але хто мы і скуль паходзім. І Літоўскі Статут акажа тут неацэненыя ўслужы. Трэба толькі ведаць і добрае волі. З тэй-жа хвілінай, калі гэтая тэза будзе так яснай, што нават у вачох яе праціўнікаў, усялякія закіды проці яе будуць прадстаўляцца парадаксальнымі — беларускі юрыст, гісторык і філёлёг можа лічыць сваё заданьне за больш менш споўненае.

М. Шкелёнак.

ІДЗЕ...

Ідзе здрадлівая... грудзі мне цісьне,
Дрэвы шапочуць так ціха,
Так ціха...
Жоўцю цалуе зялёныя лісьця
Шэрая восень так ціха,
Так ціха...
Я бачу яе лёдаватую ўсьмешку,
Я чую яе лёдаватыя песні...
Сівер ёй марш перамогі сьпявае;
Раса спавівае зялёную сьцежку.
З каханай дзяўчынай над возерам сьветлым
Ідзе і пустое гаворым, гаворым,
А час, час ідзе няпрыкметна.
Восень надходзе, восень на дворы...
Любая, колькі хацеў-бы сказаць я...
Аднак усьмяхаемся ветліва толькі,
Дождж будзе... хмара цягне сівая...
Восень надходзе.
Срабрыстыя зоркі на небе іграюць
Алмазнымі брызгамі.
Раніца хутка, на небе сьвітае,
Зоркі падаюць сьветлыя
Нізкамі, нізкамі,
Недзе ў прасторах яны уміраюць
Разсыпаўшысь брызгамі.
Гляджу ў яе вочы. Бывайце здаровы.
Спакойна так кажацца —
Іншае ў сэрцы бунтуе.
Хоча выліцца ў словы...
На вуснах аднак замірае
І кажаш — Бывайце здаровы!
Як смутна.
Мяккімі, ліпкімі пальцамі
Восень зямлю абыймае так ціха
Жаль толькі, нязнанае гора,
Як восень зямлю, так мяне агартае.
Нядаўна быў з Ёю, здаецца, учора.
Восень цягне, час хутка мінае...
Я помню,
Як лодка на хвалях плыла памаленьку,
Быў вечар, месяц ўзыходзіў
І пахлі цудова так краскі...
Быў вечар апошні гарачага лета,
бо восень надходзіла
Ціха,

Так ціха...
 Я сэрцам адчуў зразу гэта.
 І сёння дождж дробны,
 Дождж надаедлівы
 Звоніць па шыба
 Так нудна.
 А я ўспамінаю пражытыя хвілі...
 Каханьне маё, каб ты знала,
 Як сёння мне смутна
 Так смутна...

Аўг. Бартуль.

Бурлакі на возеры Браслаўскім

П. Серпівіч.

С. Сарока.

Рубікон.

Лекцыя прафэсара даходзіла да канца... У салі была замярцелая цішыня, ня глядзячы, што была перапоўнена па берагі. Выкладаў вядомы і праслаўлены прафэсар Гісторыі. Горача захопленымі словамі, парываючымі галасам, гаварыў ён аб сваім народзе, які ў найчарнейшыя дні няволі і глуму самаахварна змагаўся з наехаўшымі ворагам. Перад вачыма аўдыторыі праносіліся сібірскія тайгі, бязлікія кібіткі везеных у дасмертныя абняцці катаргі, скутых, скатаваных, змагароў. Высілісь жудасныя, вечнадзеючыя віселіцы... Праносіліся крыкі і энкі глумленых, канаючых, разьдзіраючых ўзрыды ма-

так, жонак, дзяцей... Прафэсар, здавалася, забыўся аб сьвеце, аб аўдыторыі, што бяз слова, бяз дыху бурна дрыжала і бурлела, здавалася, даходзіў да апошніх межаў забыцця. Але вось скончылася страшная пара няволі і зьдзеку, віхурай пранеслася — вораг няволіўшы, сам гіне! пара прабуджацца! Рваць кайданы няволі... Прабілі, прагудзелі званы, апавяшчаючыя волю і свабоду... Апошняе, крывавае змаганьне на жыццё і сьмерць — і народ уваскрос! Магучы спантанічны ўздых вырваўся шалёнай радасьцю, спачуваньнем сваёй волі з маладых грудзей аўдыторыі. Разышоўшыся прафэсар ні на хвіліну ня спыніўся, ня глядзячы, што саля як-бы шалела, гудзела расхвальваным морам. Але вось і званок. Прафэсар закончыў і выйшаў. З сотні маладых, юнацкіх грудзей узарваліся магуча-грымотныя, нястрымана-разгойканыя зыкі вольнае песьні — вольнага народу... Распаленыя твары зіялі бязмежным шчасьцем і радаснай гордасьцю. Уся саля заварушылася, захадзіла, загудзела... Выходзілі, то ізноў уваходзілі. Ніхто ня мог уседзіць на адным мейсцы. Толькі там, на апошняй лаўцы, закрыйшы рукамі схілены твар, сядзеў сагнуўшыся, незварушана нейкі студэнт. Рассыпаўшыся ільняныя валасы, курчава сьціснуўшыя твар пальцы, яго застыўшая, акамянеўшая постаць білі кантрастам акружаючаму, кідаліся кожнаму ў вочы. Сьмерць мовіў, пагнала яго тут у гэнай позе! Хутка вакол яго пачалі зьбірацца грамадкі хлапцоў; перашоптываючыся тыкалі ў яго старану пальцамі і сьмехам адыходзілі.

Лявон! Лявон!!! ці ты чуеш!? што с табой? ці ты мо' заснуў? — штурхаў яго высокі, кучаравы студэнт. Памаленьку расхінуліся акамянеўшыя пальцы, распрасталася згорбленая Лявонава постаць і грамадка акружаючых угледзіла курчава скрыўлены, сьмерцёўкай бледнасьцю пакрыты твар, гаручыя, бяздоньнем адчаю зіяючыя, васількавыя вочы. Дзіка, загнаным, выстрашаным з непрасьветных гушчаў зьверам, азірнуўся Лявон вакола. Дрыгочучы усім целам, хістаючыся моў п'яны ўстаў ён і выйшаў з салі. Нейкія халодныя, касьцістыя рукі разьдзіралі яму грудзі, схпіўшы і душачы сэрца і лёгкія. Вось... вось здавалася закрычыць — ратунку! або бразьнецца вобзем бяз дыху. Хутчэй і хутчэй пачаў шагаці ён па доўгіх калідорах, кіруючыся да выхаду.

Мокра — халоднае паветра восені дыхнула яму ў твар, у грудзі. Кастрычнікавыя касулі сонца пераміргівалісь дзіўнымі заломамі то па шыбах вокнаў, то ў блесках залатых вярхлінаў цэркваў і крыжоў. Гук вуліцы — праяжджаючыя то ўзад то ўперад і ўвесь час трубячыя аўтобусы, гізгі скрыпячых цяжаравых вазоў, бразг конскіх капытоў, галасы праходзячых — асьмеіваючым, глумлівым гудам адбіваўся ў вушох Лявона, пранікаючы, моручы яго наскрозь. Увесь сьвет як-бы з яго сьмяяўся, дражніў, падбухторываў да нечага шалёнага. Ён бачучы ні людзей, ні дамоў, ні разьмінаў, вуліцаў несься ён, ашалеўшы, да хаты...

„І народ апавясыціў сваю волю і роўнасьць усім і ўсяму сьвету“ — словы прафэсарскага захопленьня разьдзіраючым сковытам трасьлі яго нутро і бралі, пацягівалі аж да ашалу мазгавыя нэрвы,

усе яго жылы. Цела гарэла моў пад распаленым жалезам, а асохшае горла не хацела прапусьціць ні аднаго дыху, ні аднаго ўглыну паветра. Лявон і неагледзіўся, як даляцеў да хаты. Рухам асьлепленага адчыніў ён дзьверы і ўвайшоў. Зараз на парозе яго спаткала хрыплівае стагнаньне, ужо чацьверты месяц, хварэючага бацькі. Па хаце расплыўся хаткі, душачы пах краўзоту, перамешаны з прагнілай вільгаццю хаты. Нізкая, зчарнеўшая столь, моў нейкі легендарны, вялізны зьвер ахапіла брудна-шэрыя сьцены з невялічкімі, тужліва пазіраючымі на сьвет, ваконцамі. Лявон, ледзь дайшоў да ложка, як кінуўся на яго зусім разьбітым. Штораз, схудзеляя маці злосна паглядзела на яго і прастагнала.

— Ты ізноў вар'ячэеш, ізноў дурня гуляеш! Ах, няшчасьце ты маё! Лепш-бы ты і не радзіўся маё ты, дзіцятка... І нашто мы цябе вучылі? Што з тваёй навукі мы маем сягоньня? З голаду гібеём! Глянё на малых — адны косьці, а ня дзеці жывыя! А ён навукай займаецца! Быў-бы ты шаўцом, або стольярам, то і сам не вар'ячэў-бы і мы-б былі сыты, ды напэўна і бацьцы ня прышлося-б даміраць на ложку! Лявону здавалася, што столь, увесь сьвет заваліўся на яго і душыць, а грудзі расьпірае, як-бы нехта вялізны ў іх падзьмухае бяз спыну паветра.

— Мама, нашто ты гэта кажаш! Ці-ж я не зарабляю? прынашу колькі магу! Скончу навуку змагу больш запрацаваць! — Запрацуеш!? пакуль гляне сонца — расавочы выесьць! А што ты прыносіш — сьмех адзін, — а не заробатак! Пакуль збудзецца тваё „змагу больш“, згінем тут усе ад голаду і холаду. Мог-бы цяпер ужо зарабляць, быць чалавекам, а не займацца непатрэбным, хварэць на пана. Навука ня нам — багатым, сытым! Што каму дасьць твая навука? Хіба яшчэ адну выдумаеш Беларусь ці які іншы ражон. Прападзём, прападзём, як сабакі з блуды і ўсё праз цябе! — Мама! мама! — змагло толькі вырвацца з грудзей Лявона.

Што мама? ідзі лепш зьеш там заціркі, а то і сам хутка працянеш ножкі, ды ня дуры мне галавы! Я табе яшчэ раз кажу, памятай Лявон да нічога добрага не давядзе цябе твая Беларусь. Зьвяжышся з бальшавікамі, навучышся рожных зладзействаў і згінеш у турме! Глядзі! я цябе тады зракуся назаўсёды... даволі і так з нас людзі сьмяюцца — такога сына маем, а з голадудохнем! Ня гуляў-бы ад вялікага розуму ў нейкую Беларусь, а лепш пайшоў-бы пакланіўся пану Буйніцкаму, напэўна даў-бы працу! Што мы маем з таго, што ты нас і сябе зрабіў Беларусамі? Сьмех і чураваньне людзей! Кожны пачаў стараніцца, ніхто памагчы ня хоча — камуністы, кажучь, бальшавікі! Эх, гора ты наша, так ты нас пацешыў на старасьцы! — Лявону хата замітусілася перад вачыма; кожная рэч у ей скакала, выкручывалася, біла, калала мазгі. Кроў здавалася, вось, вось лінецць праз вочы, вушы, з пад скуру, з пад ногцяў пальцаў. — Мама, стагнаў бяз сувязі ўжо Лявон, ці-ж ты неразумееш... я працую... б'юся...

— Ах, каб ты раз ды забіўся, а не марыў нас гэтак болей! — пракрычала дарэшты азлосьціўшыся маці. Лявон, як шалёны выляцеў з хаты.

— Здохнем, хлеба! гнала яго, секла бізунамі, паліла вагнём, што рабіць куды дзецца? крычала ў ім яго нутро. Ці прадацца, асыпацца прадажнымі грашыма, запрапасыцца, абы толькі пакарміць, насыціць бацьку, маці, братоў...? Ці пусыцца сабе пулю ў лоб? Крыкам звар'ячэння пытаўся сам сябе Лявон. За што мы мусім так цяпець, за чые грахі? Па што нас змусілі кідацца дзікімі зьвярамі, дзяліцца, разьбівацца, адзін аднаго праклінаці, балотам акрываць, ісьці разбродам? Чаму мы гэтак сьляпыя, ня бачым, як нас натраўляюць ворагі адзін на аднаго? Чаму ня можам расправіцца з прадажнікамі, юдамі нашых ідэяў? Чаму ня можам ісьці адзінай суцэльнай грамадой, дадаваць ёй сабе сілы, натугу ў змаганьні з ворагамі, у змаганьні з цемрай народу, бацькоў? Чаму нарэшце не дапаможа нам той вялікі, усемагутны, кахаючы Бог? Чаму! Чаму! Чаму???

Канца пытаўняў ад немагчымага болю і груку мазгоў Лявон ужо ня чуў. Сьляпым ляцеў наўпрам сабе... Схамянуўся толькі тады, калі затрымала яго сілай вечна родная так ім каханая Марынка. Як заўсёды, вусны яе гарэлі вішнёва-крывавым вагнём сьвежа паложанае шмінкі.

Пудраная беласьць твару, як заўсёды, сьмяялася і крычала бязклапатлівай уцежай... І разлюбіць яе Лявон ніяк ня мог! Яе чорныя, гаручыя, то бліскучыя маланкамі, то ірдзеючыя зоркамі вачаняткі парывалі яго і змушалі яе кахаць, кахаць. Яе хвойкавая постаць, маладыя хвалюючыя грудзі, яе разгуляная грыўка, яна ўся сама, нягледзячы, што была і не такой, аб якой марыў калісь, была яму дарагой. Кахаў яе, як можа кахаць першы раз кахаючы чалавек!

Лявонка! Чакай! Вось добра, што я цябе злавіла. Слухай галубок, пойдзем да Ганулькі, яна ладзіць сяньня ў сваёй хаце танцую, купіла патэфон і шмат прыгожых пляцін, там ёсьць і тангі рожныя і фокстроты, а да таго будзе ў яе шмат хлапоў і дзяўчат, пойдзем Лявонка! Добра? — сакатала адным дыхам сьмяючыся, пусьценькая лялечка Марынка. Лявон задрыжэў, застагнаў глыкатам сухога, здушанага горла ды крыкнуў адурэўшы не сваім голасам.

— Ідзі, ня хочу! Ідзі, чуеш ідзі!!! Годзі! хопіць...!

— Лявон, што з табой! Ты мяне гоніш!? Абрыдла я ўжо табе, прыгледзіў сабе ўжо хіба другую! Дык ты гэтакі добры, вечнакахаючы... — сьлёзліва заенчыла Марынка ідучы за адурэўшым аканчальна Лявонам.

— Марынка ці ты ведаеш што гаворыш?! Я-ж цябе кахаю і буду кахаць! Толькі ты мусіш кінуць свае танцуюлькі! Быць мне таварышкай у змаганьні! Чуеш, трэба працаваць! ты чуеш, працаваць! там стогнуць... цемра душыць. — Хрыпеў страшным, замагільным голасам Лявон.

— Ідзі, працуй для другіх, рабі, а я хай гіну здавальнаючыся прыгожымі марамі, пустымі надзеямі... Ідзі... я табе ня буду перашкодай! Бывай, бывай, шчасьлівы — я ведаю, што гэта за праца для другіх, лепш кажучы для другой — Ідзі! Ідзі!!! — галасіла яна ўсьлед уцякаючаму, як падстрэленаму зверу, Лявону.

Хопіць — стагнаў ён, асілак і той-бы зваліўся!!! — Падмогі! Падмогі ніскуль... Я благі, няўдзячны за тое, што кахаю Народ свой за тое, што я Беларус! Неба! Падмогі!!! Блутаючыся, ногі нясьлі яго ў давольна выгляджаным кірунку. Праходзячыя людзі з задзіўленьнем аглядаліся на ляцеўшага маладога студэнта ні то п'янога, ні то хворага, ні то звар'яцеўшага...

Жоўтыя лісты жаласьлівым натугам дрыгталі і ападалі ў балота... Вецер панура завываў, паяў, шопэнаўскім хаўтурнікам...

— „Лявон! гукнуў сустрэўшы яго нейкі студэнт, чытай „Беларускі Лісток“, — што-ж браг і ты добрая штучка! І ты прадажнік і рэнэгат Беларускага Народу... Злыдні вы... далейшыя балючыя, брудзячыя белую, змучаную душу Лявона, словы падхапіў наляцеўшы вихор і папёс у сіняю высь... Каб неба і зоры жажнуліся, заплакалі, схінуўшыя перад гэтай страшной трагэдыяй маладой, абуджанай, яшчэ незагартаванай душы... Каб бязмежныя прасторы загудзелі, раскрычэлі ўсяму сьвету гэтую страшную песьню жыцьця беларускага сына! І брызнула неба сьлязьмі, дробнымі густымі сьлёзкамі спачуваньня, пачуўшы гэтую жахліваю песьню кастрычнікава віхру „Куды“ — Куды? грымотамі гудзела ў мазгох Лявона. „Чужыя бацькі, каханка, таварышы — прадажнікі...“ шапталі асінеўшыя, засохшыя вусны... А Вілья сумным журчэньнем так гарнула, клікала да сябе... пяла песьню аб вечным шчасьці, свабодзе там, далёка ў сваей глыбіні... Плюс-скнула нешта нырнула цяжкое ў вадугу...

„Рубікон перойдзен“. Хай затоплены рэвольвэр, будзе затопленай слабасьцю душы! Я-ж нядамся! Гэтымі словамі прысягі Лявон распачынаў новы шлях... Шлях змаганьня на жыцьцё і сьмерць!

* * *

Час, калі трэба журыцца
Душою на сьвежых магілах
Пуста пранёсшыся днёў.

М. Багдановіч

Вучуся холаду у сыцен,
Спакою ў песьнях аб нядолі,
Хачу сьцюдзёна выпіць сэнс
Людзкіх жаданьняў і патолі.

Ў вячорна-ціхую пару
Зьліваю ў цемру свае зрокі
І, быццам слухаюць і мруць,
У цэлі жудасныя змрокі.
Лукішкі 1929

Хв. Ільяхэвіч.

ЖАДАНЬНЕ.

Беларусь! — краіна Сіняя...
Я люблю Цябе да сьлёз...
Вандраваць тваймі пуцінамі
Мне прызначыў пэўне лёс.

А ці можа быць што лепшае, —
Слухаць песьні каласоў,
Гаманіць з сінявым вечарам,
Прытуліўшысь ля стагоў;

І маліцца па дзіцячаму
Той журбуючай цішы,
Што навейвае жабрачыя
Думкі — казкі у душы?...
Лукішкі 1928 г.

Хв. Ільляшэвіч.

Залёты.

П. Сергіевіч.

С. Каліна.

Істота і значэнне поэзыі — песьні ў творчасці Я. Купалы.

„...Божа, якая ты страшная творчасць!
Роўна вогненае мора падыходзіць з усіх
старон да апутанага табою чалавека!
Бязсмертная слава такому плачу, што
ня згіне ў тваіх тонах...“
(А. Цётка — Зялёнка“).

Кожны чалавек, а тым больш народ у цэласці, апрача сваіх чыста матэрыяльных імкненняў, неабходных для ягонага існавання, маець у душы сваей глыбокія духовыя вартасці, часта нават падсвядомыя, якія кіруюць яго вонкавымі чынамі і шукаюць свайго канкрэтнага выяўлення. Такім чынам ствараецца перад намі нябачаны і нязнаны сьвет людзкога духа, які ці то сьвядома, ці падсвядома праяўляецца ў ва ўсіх народных імкненнях, а перадусім у яго мастацтве, у шырокім значэнні гэтага слова.

Дзеля гэтага праўдзівае мастацтва ёсць у пераважнай меры ня чым іншым, як шуканнем канкрэтнага выяўлення ўсяго зьместу народнае душы, якое ў залежнасці ад духа часу, прыбіраець тыя ці іншыя формы. Але з найбольш верных і безпасярэдніх выяўленняў духовага жыцця народу — ёсць ягоная поэзія, якая здольна ўлавіць усе найдрабнейшыя ўласцівасці народнае душы, часта крыючыся ў падсвядомасці і перадаць іх у зразумелай для ўсіх, канкрэтнай форме. І хоць-бы мы ня зналі таго ці іншага народу, а ведалі яго поэзію, то больш менш яснае мелі-б уяўленне аб тым, які гэта народ, пазналі-б яго псыхіку і ўсе ягоныя імкненні. Згодна з гэтым, цалком зразумелы будзе часта паўтараны сказ, што той народ жыве, які мае сваю ўласную, стоячую на адпаведнай вышыні, песьню.

І беларускі народ, ужо ў дагістарычныя часы, меў сваю ўласную поэзію, з пачатку ў форме песьняў, казак, легендаў, твораную цэлым народам, якая пераходзіла з пакалення ў пакаленне і выражала ў сабе ўвесь зьмест духовага жыцця нашага народу. Гэтая kolekтыўная творчасць народу, дасканаленая вякамі, становіць у сваім зьмесце ўсё тое, што народ адчувае, чым жыве, да чаго ўрэшце імкнецца, — адным словам увесь зьмест яго ўнутранага жыцця. Але з другога боку, народ у сваей творчасці можа выявіць толькі тое, што ёсць для яго ўхопнае, што не пераходзе граніц яго сьвядомасці. Такім чынам народная творчасць, хоць найдакладней ілюструе ўвесь быт і характэрныя асаблівасці дадзенага народу, няздольна аднак падняцца панад кругазор сьвядомасці масы, выкрыць усе тайніцы яе духа, вешчым воблікам акінуць прошласці будучыню.

Гэтае апошняе ўласцівая толькі індывідуальным прадстаўніком народу — поэтам, якія маюць прыродныя здольнасці спасьцераганьня і вычуваньня ўсяго таго, што ёсьць для другіх недаступным. Поэтаў-жа кожнага народу з гэтакага пункту гледжаньня мусім таксама падзяліць на дзьве групы.

Першыя, гэта тыя, якія ў сваёй творчасці даюць толькі верны адбітак жыцьця народу, выяўляюць усе яго асаблівасьці і на фоне мастацкага апрацаваньня ствараюць эпопею жыцьця народу ў ва ўсіх яго праявах.

Другую групу становяць тыя, якія побач з ахапленьнем вонкавых праяваў народнага жыцьця, сьцягаюць у падсьвядомасьць народу, інтуіцыйна адчуваюць найглыбейшыя тайніцы ягонае душы, ловяць і паглыбляюць масавыя імкненьні народу і даюць поўную сынтэзу яго духовага жыцьця і парываў.

Такіх поэтаў называем **народнымі геніямі**, якім, бязспрэчна, ёсьць наш Купала. Спасьцерагаўчая здольнасьць Купалы патрапіла інтуіцыйна адчуць і выкрыць усе адценьні духовага жыцьця масы і ўзяць іх за аснову сваёй ідэалёгіі. Рэчаіснасьць сьведчыла ад'емна аб нейкай жыцьцёвай сіле нашага народу, адмаўляла многа надзеі на яго вызваленьне, аднак зьмест яго духовага жыцьця выказываў вялікі запас у гэтым цёмным людзе тых жыцьцёдаўчых сокаў, якія зьяўляюцца наймацнейшым задаткам на будучыню.

І вось найвялікшы задатак на жыцьцё і будучыню нашага народу ўбачыў Купала ў яго **поэзыі-песьні**, праз якую гаварыла хоць прыгнечаная вякамі, аднак прагнучая волі беларуская душа.

Дзеля гэтага Купала, як ніхто іншы ў такой меры з беларускіх песьняроў, шырока акрэсьліў у сваёй творчасці, як самую істоту поэзыі—песьні, таксама яе значэньне ў жыцьці грамадзкім народу. Загнаны і прыгнечаны беларускі народ, згубіўшы ўсякую надзею на сваё вызваленьне, часта бачым у творчасці Купалы, як ён ажывае, прабуджаецца быццам з нейкага сну, калі пачуе бліскую к сэрцу песьню.

У вадным з сваіх вершаў п. н. „Казка аб песьні“ гаворыць Купала ў сымбалічнай форме аб тым, як гібелі людзі нямаючы ўласнае песьні, выхадам якіх была толькі „маці — магіла.“ Але вось гдзесьці ў бяздоньні нябесных прастораў „святляная думка лунала“, якая зьлітаваўшыся над бедным людзям

„...з высі зышла к ім, як дух—яснавей,

І вольнай зьмянілася песьняй“...

а якая адразу абдарыла той народ непераможнай сілай, бо

„Пры песьельным звоне народ акрылеў,

Зарухаўся шчасьцем, свабодай,

У бітвах верх браў і свой боль адалеў,

Ня страх быў змагацца з прыродай.“

Але праз якісьці час гэты казачны народ зышоў з сваёй дарогі, пачаў слабець на духу і, замест тварыць і ўзмацняць сваё ўласнае незалежнае жыцьцё, народ гэты прадаўся ў няволю чужынцам, якія

„...запрэглi народ у прыгон,

А песьню аддалі на зьдзекі...“

„Гібелі ўзноў людзі у сьпеку, ў мароз,

І долі і волі збыліся.

І страшная кара пасьцігла іх лёс.:

Народ сваей песьні забыўся.“

Народ аднак шукаў яшчэ вобмацкам шляху да лепшае долі і пасья доўгага часу знайшоў сабе ўзноў нейдзе песьню, але гэтая песьня ўжо

„... іх душ акрыліць не магла

І к шчасцю масьціці, гасьцінец,

Бо думка... бо песьня... чужая была...

З ярмом даў і песьню чужынец!“

Адсюль мы бачым, як несьмяротную моц надаваў Купала праўдзівай народнай поэзіі, як вялікую вызначаў ей місію ў жыцці духовым народу.

У адноснах-жа да беларускага народу верыў Купала, што народ гэты мае ў сабе вялікую затоеную іскру жыцця, а трэба яе толькі распаліць, ажывіць абамлелыя тоны душы народнае, а яны зьліюцца ў мілагучную сымфонію народнае песьні, якая захаваець у сабе ўсю моц паняволенага народу і будзе вясці яго да перамогі. І запраўды, паміма таго, што народ быў пазбаўлены найменшых правоў чалавечых, зьяўляўся пакорнаю слугою моцных, — народ гэты быў вольны аднак у краіне духа, — **ён быў вольны ў песьні**, бо

„На рукі людзкія наложуць аковы,

Край стопчуць, разграбяць чужыя народы, —

У песьнях-жа родны край, родныя словы

Жылі і жывуць і жыць будуць заўсёды.“

У сваей поэмцы „Курган“ разьвівае Купала далей праблему песьні, як адзіны непарушаны задатак народнае жывучасьці, які ня ўсілах нават адабраць ворагі. Магутны князь самаўладны — бачым у поэме — бязлітасна зьдзекуецца над падданымі, усё сілен ад іх забраць, ня можа толькі нарушыць вешчага голасу народнае песьні, бо як гаворыць Гусляр, будучы тут увасабленьнем поэзіі паняволенага народу, — што

„Гуслям, княжа, ня пішуць законаў:

Небу справу здае сэрца, думка мая,

Сонцу, зорам, арлам толькі роўна.

Бачыш, княжа, загоны, лясы, сенажаць, —

Ім пакорны я толькі з гуслямі.

Сілен, княжа, каваць, галаву сілен зьняць, —

Ня скуеш толькі дум ланцугамі.“

Песьня такая ёсьць заўсёды вольная, бо няволю толькі творыць сіла нізкая, якая ня можа сягнуць туды, гдзе канчаецца матэрыя, а пачынаецца жыццё духа. У гэтай краіне панаваньня духа няма крыўды й несправядлівасьці, а ёсьць спрадвечная жывая праўда, ніколі няўміраючая. І на кожным кроку мы пабачым у Купалы, што паводле яго, поэзія ёсьць ня чым іншым, як толькі канкрэтным выяўленьнем гэтых духовых вартасьцяў, **выяўленьнем таго, да чаго імкнецца, чаго ня мае, а што раней ці пазьней павінен здабыць дадзены народ.**

У іншым-жа вершы п. н. „Наша песня“ падносіць Купала ізноў да недасяжнае годнасьці беларускую песню, якая хоць сьлёзная, хоць сумная, як і сумнае жыццё Беларуса, аднак свая родная:

„Хоць нуды ў табе шмат, вылівана сьлязьмі,

Дума-песня ня хітра складаная.

Але нашая ты! недруг, спробуй вазьмі!...

Ты ня можыш быць, песня, скаванаю.“

І густа-часта Купала ў сваёй багатай творчасьці зазначае выразна, што адзіным найбольшым нашым задаткам народнае жывучасьці і моцы ёсьць нашая песня. Песня гэтая здольна разбураць усё матэрыяльнае, крышыць нізкую сілу тых, якія іграюць ролю крыўдзіцеляў народу. Яна, як поўны зьмест народнага духа, ёсьць сілай найвышэйшай у грамадзкім жыцці народу.

І А апрача таго натура людзкая маець прыродны пацяг да красы прыгожасьці, а ненавісьць да брыдоты. І толькі людзі нізкія, паўшыя маральна ня могуць адчуваць і імкнуцца да гэтай краіны безгранічнае красы.

Дзеля гэтага песня, як найвышэйшая праява мастацтва, маець неагранічаныя эстэтычныя вартасьці. Яна ствараець зусім асобны сьвет адчуваньняў, авеены казачнымі мроямі, у якім увесць народны пацяг да хараства і шчасьця, побач з яго грамадзкімі імкненьнямі, знаходзіць свой найвярнейшы адбітак.

Паасобныя адзінкі народу, абдараныя іскраю Божай — поэты, здольны ўлавіць гэты падзьядомы зьмест народнага духа, адчуць і пераліць яго ў сваю песню. Адсюль песняр ня творыць з нічога, не дабываець вылучна з сваё ўласнае фантазіі, а ён толькі перадае ў канкрэтнай форме ўсё тое, што накіпела ў душы народу. І ў меры таго, як вечным і несьмяротным ёсьць людзкі дух, вечнай і несьмяротнай ёсьць такая песня, яна, незалежна ад таго, хто ей даў пачатак, будзе жыць вечна, бо

„Сьмерць пяўца возьме мо' і сягоньня,

Чорнай зямелькай пакрыюць павекі:

Песня жыць будзе, ў магіле ня ў тоне,

Блага ці добра — жыць будзе на векі!“

А той хто творыць гэтую песню — песняр, якога лёс абдарыў быць мастаком слова і ўладаром народнага духа, ён, побач з ахвярным і бязінтэрэсоўным служэньнем свайму народу, зьяўляецца адначасна і яго духовым павадыром, бо

„Песняр слуга слугі усякай,

Пясяняр і цар усіх царэй!“

* * *

Вось пагляд Купалы на істоту і значэньне поэзіі ў грамадзкім жыцці народу, якая, будучы найбольш верным і беспасярэднім голасам народнае душы і адначасна шчырым і гарачым заклікам да тае ці іншае мэты, ёсьць найвялікшым няўміраючым скарбам кожнага народу.

І запраўды, яшчэ нават у сіваю мінуўшчыну старажытных Грэкі зразумелі й ацанілі ў сваіх мітах — легендах значэнне і вартасць праўдзівае поэзіі, якая заўсёды была крыніцаю красы і найвярнейшым голасам народнага сумлення. Пытаньне гэтае праз паасобных мастакоў слова было часта парушанае ў літаратурнай творчасці розных народаў, а якое так яскрава адбівалася ў песьні Гальбана з „Конрада Валенрода“ Міцкевіча. Агульна-сусветная гэта праблема ў адносінах да беларускае поэзіі знайшла, як бачым, найбольшае выяўленьне ў творчасці Купалы, які так артыстычна патрапіў здэфініяваць істоту і вартасць поэзіі-песьні і вельмі шырока падчыркнуць яе значэнне ў духовым жыцці народу.

Гэтае пытаньне ў беларускай літаратурнай крытыцы да апошняга часу амаль зусім ня было парушанае. А шкода. Бо яно найбольш вартае ўвагі і навуковага апрацавання.

Вяселье.

П. Сергіевіч.

✳ | Хроніка. | ✳

Дзесятыя ўгодкі смерці Івана Луцкевіча. Беларускі Студэнскі Саюз супольна з Дырэкцыяй Беларускай гімназіі ладзіць на 17 лістапада б. г. урачыстую акадэмію з нагоды 10 угодкаў смерці піёнэра беларускага руху — Івана Луцкевіча. Праграма акадэміі будзе складацца з даволі багатых і апрацаваных аддзелаў.

400-лецце „Літоўскага Статуту“. Беларускае грамадзянства ў Вільні прыгатаўляецца да святавання 400-лецця першага кодэксу беларускага права — выдання „Літоўскага Статуту“. З гэтай мэгаю стварыўся ўжо спецыяльны камітэт святавання пад старшынствам гр. А. Трэпкі, у каторы таксама ўваходзіць і прадстаўнік Бел. Студ. Саюзу — кал. Ст. Станкевіч. Святаванне праектуецца на 30 лістапада б. г. Апрача гэтага ў адзнаку так важнага момэнту Камітэт Святавання намячае ў важнейшых мясцовасцях на правінцыі наладзіць таксама святаванне і выдаць спецыяльную кніжку пасвячаную „Літоўскаму Статуту“ і старадаўнаму беларускаму правадаўству наагул.

Агульны гадавы сход сяброў БСС. 26.V 1929 г. адбыўся Агульны Гадавы сход БСС. у салі галоўнагм Унівэрсытэцкага Будынку, які быў даволі „бурлівы“. Прычына, такая на гэта злажылася, было завешанне пяцёх студэнтаў: Саковіча, Вялецкага, Хвораства, Вярбіцкага і Касяка, дзеля зламання салідар-

насьці падчас апошніх выбараў Братняе Помачы Унівэрсытэту Сыцяпана Баторага, нягледзячы на пастанову агульнай сходкі трох саюзаў: 1) Украінскага, 2) Літоўскага, і 3) Беларускага ў справе трыманьня адзінай салідарнай лініі падчас вымененага сходу. Была пастаноўлена дамагацца скасаваньня са статусу Братняе Помачы слова „польскай“.

Калі вышэйшая прапазыцыя, вышэйшая ад гэтых трох саюзаў падчас сходкі Б. П. не прайшла — усе сябры трох саюзаў у знак пратэсту апусьцілі дэманстрацыйна салю, апрача завешаных.

Агульны сход сяброў Б.С.С. апрабаваў пастанову завешаньня праз Урад вымененых пяцёх студэнтаў, завешываючы яшчэ на два трымэстры (апошні 1928-9 і першы 1929-30 акад. г.) галоўных правадыроў гэтае групы: Саковіча і Вялецкага у правах сяброў Саюзу, тром апошнім пастанавіў выразіць загану. Памянёныя сябры не згаджаючыся з пастановай Агульнага Сходу і, хочучы сарваць яго, ў знак пратэсту апусьцілі салю.

Уступаючаму Ураду і Рэвізыйнай камісіі, пасля справаздачы, Агульны Сход пастанавіў удзяліць абсалюторыюм.

Пасля гэтага адбыліся выбары Ураду і Рэвізыйнай камісіі на наступны акад. год. Амаль што аднагалосна быў выбраны Урад у наступным складзе: Старшыня — кал. М. Шкелёнак, віцэ-ст. — кал. К. Глінскі, скарбнік — кал. Калоша, сэкрэтар — кал. Я. Зянюк і вольны сябра —

кал. Гаўрылічанка, якой даручана яшчэ і бібліятэка. Заступнікі: 1) кал. С. Станкевіч і 2) кал. Чатырчанка.

Склад Рэвізыйнае камісіі: 1) старшыня — Тулейка, 2) сябры — кал. Сенкевічанка і 3) Амеляновіч; заступнікі: кал. Г. Астроўская і кал. Куніцкі.

Галаўнейшыя пастановы, вынесеныя Агульным Сходам: Пастаноўлена:

1) Змяніць пункт с), § 19-га Статуту, дадаючы... „Урад мае права прымаць у лік сяброў Саюзу і завешываць за непадпарадкаваньне Статуту і за дзейнасьць на шкоду Саюзу“. 2) Стварыць фонд на А. Б. С. А. адкладчы на яго 10% чыстага даходу; 3) выразіць падзяку Апякуну Б.С.С. праф. Владычку за яго даўгалетнюю апеку і прасіць Яго застацца апякуном на наступны акад. год.

„Вольная Думка.“ Дня 7.VII.29 г. выйшаў № 1 „Вольнае Думкі“, часопісь беларускага паступовага студэнства, групуючагася каля двух завешаных на апошнім агульным сходзе сяброў Б. С. С. Саковіча і Вялецкага, Агульны лік гэтае групкі, як гэта можна выявіць зь спіску асоб, зложыўшых „ахвяры“ на выдавецкі фонд „Вольнае Думкі“ абмяжоўваецца да 9 асоб. Затое якія-ж высокія парывы агарнулі ўсіх іх! Пазастаўшымся сябрам Б.С.С. закідваецца і „спэкуляцыя на Б.С.С. і „змаганьне проці пэўных асоб“ (іх значыцца) і многа яшчэ чаго. Тымчасам справа прадстаўляецца куды прасьцей. Некаторыя з гэтых „сяброў“, чыста інтэрнацыяльнай ідэалёгіі, і трактуючы беларускую справу толькі як сродак да зьдзейсь-

неньня іх „вышэйшых“ мэтай, — прыпадкова апынуліся ў Б.С.С., як прыпадкова апынулася ў ім прад некалькі гадамі групка расейцаў. Спаткаўшыся з належнай ацэнкай свае тактыкі, — нічога не маюць больш рабіць, як за прыкладам сваіх старэйшых таварышоў — грамадзян выліваць усякі бруд на ўсіх сваіх „ідэалёгічных“ праціўнікаў.

Гожа аднак-жа адзначыць, што вялізарная большасьць сяброў Б.С.С. якраз мінаецца з імі і стуючы на груньце выразна народным, сьвядомая сваіх высокіх заданьняў перад народам, вядзе сваю працу згодна са сваім статутам у зусім процілеглым кірунку. Аб гэтым сьведчыць хоць-бы галоўная думка органу беларускага студэнства, выдаванага ўжо ў працягу некалькі гадоў „Студэнская Думка.“, проці якога ізноў-жа памянёная групка робіць закід, што ён не адбівае думкі бел. студэнства, бо рэдактар самавольна адкідвае артыкулы, якія яму не спадаюцца... Невялічка папраўка: рэдактар „Студэнскае Думкі“ не накідваецца звонку а выбіраецца агульным сходам Б.С.С. і калі ён можа і бывае „тэндэнцыйным“, як гэта кажуць сябры з „паступовага“ лягеру, — і што ніколі ня мела месца, дык — гэта-ж воля агульнага сходу — найвышэйшае ўлады ў Б.С.С. Яшчэ адзін мамэнт некаторыя сябры, што групуюцца каля „Вольнае Думкі“ — „паступоўцы“ — якія залічаюць сябе да „акадэміцкае беднаты“ і, якія хіба дзеля гэтага ніколі не плацілі складак ў Б.С.С. (3 эл. ў год) — аказаліся нязвычайна ахвярнымі, калі прагледзіць іх складкі на выдавецкі

фонд „Вольнае Думкі.“ Можна падумаць, што якраз паміж імі пад відам „акадэмічнае беднаты“ крыюцца „найвялікшыя буржуі“, а не ў процілежным лягеры, як яны кажуць.

З гэтага вынікае, што напады сяброў з „Вольнае Думкі“ ня маюць пад сабой ніякае рэальнае падставы, а зьяўляюцца вылучна свядомым ці несвядомым ад іхвэе волі шкоджаньнем ў ва ўсёй працы Саюзу і ўводжаньнем „некаму“ карыснай дэструкцыі і разладу.

Прыплыў новых сяброў у Бел. Студ. Саюз. З пачаткам сёлэшняга акадэмічнага году ў Беларуска-Студэнскі Саюз паступіла новых 20 сяброў.

Урадаваньні ў Бел. Студ. Саюзе. Урадаваньні ў Бел. Студ. Саюзе адбываюцца ў кожныя панядзелкі, чацьвергі і суботы ад 5 да 7 гадз. вечара.

Спэкталь-вечарына ў Бел. Студ. Саюзе. Музыканна-Драматычнай сэкцыяй Бел. Студ. Саюзу дня 28 верасьня 1929 г. была зладжаная спэкталь-вечарына, якая адбылася ў салі Беларуска-Гімназіі ў Вілені; у праграму вечарыны ўходзіла: 1 „Страхі жыцця“ п'еса ў 3-х актах Фр. Аляхновіча, 2) „Міхалкі“ — камедыя ў 1 акце Далецкіх і 3) Скомі. Праграма была выканана вельмі артыстычна і ўмела. Прысутных было шмат.

Рэфэраты ў Беларуска-Студэнскім Саюзе. Дагэтуль адбылося тры. 1) Дня 6.X.29 г. кал. Ст. Станкевіча на тэму: „Мэты і заданьні беларускага студэнства“ 2) Дня 13.X. 1929 г. кал. А. Бартуля на тэму: „Увагі аб мастацтве“. 3) 20.X.29 г. кал. Ст. Станкевіча на тэму: „Янка Купала як прарок беларускага народу“. Падобныя рэфэраты будуць адбывацца і ў далейшым часе.

Гарбатка ў Бел. Студ. Саюзе. Дня 27 кастрычніка б. г. адбылася сусьпэльна гарбатка сяброў Беларуска-Студэнскага Саюзу.

Літоўска-Беларуска-Украінскі суботнік. 26 кастрычніка б. г. у салі Літоўскага Клубу адбыўся літоўска-беларуска-украінскі суботнік.

Факт гэты сьведчыць між іншым і аб тым, што запачаткованы год таму назад беларуска-літоўска-украінскае збліжэньня сьрод студэнскае моладзі контывуюцца і далей. Наагул, нашым грамадзкім абавязкам ёсьць вясці далей узамнае збліжэньне.

Паасобныя сэкцыі ў Бел. Ст. Саюзе. Урад БСС. з мэтай большае прадуктыўнасьці ў працы на паседжаньні сваім дня 6.X.29 г. зарганізаваў некулькі сэкцыяў, якія маюць заняцца паасобнымі галінамі працы. І так паўсталі наступныя сэкцыі:

1) Літаратурна-навукова-клясычная, на кіраўніка якой вызначана кал. Ст. Станкевіч; 2) Музыканна-драматычная, пад кіраўніцтвам кал. С. Сарокі, 3) Сэкцыя нязьвестых даходаў, пад кіраўніцтвам кал. Т. Куніцкага. Усе гэтыя сэкцыі вядуць ужо даволі прадуктыўную працу, кожная ў адпаведнай сабе галіне.

Рэдакцыйная Калегія Студэнскае Думкі складаецца: Як рэдактар, старшыня — кал. М. Шкелёнак, сябры — калегіі: К. Глінскі, А. Бартуль, Ст. Станкевіч і М. Пецюкевіч.

350-лецьце заснаваньня Віленскага Унівэрсытэту. Дня 9,10 і 11 кастрычніка б. г. Віленскі унівэрсытэт адсвяткаваў 350-лецьце свайго заснаваньня і 10-лецьце свайго ўзнаўленьня. На ўрачыстасьці сьвяткаваньня зьехалася многа прадстаўнікоў з усяе Польшчы.

Склад Ураду Бел. Студ. Саюзу. Дзеля таго, што з Ураду выбрачага на агульным сходзе дня 26 траўня б. г. да сябры пайшлі адбываць вайсковую службу, на іх месца ўвайшло да Ураду двух заступнікаў. Такім спосабам склад сёлэшняга Ураду Бел. Студ. Саюзу наступны: М. Шкелёнак — старшыня; В. Чатырчанка — віцэ старшыня; Ст. Станкевіч — сакрэтэр; К. Глінскі — скарбнік; Н. Гаўрылічанка — вольны сябра.

Беларускае студэнства ў Варшаве арганізуецца. Паводле апошніх вестак, беларуская студэнская моладзь варшаўскага ўнівэрсытэту прыступае з бліжучым акадэмічным годам да стварэньня свайго арганізацыі. Пачынаньні нашых варшаўскіх калегіаў гарача вітаем!

—о—

Пісьмо кал. Куніцкага дзеля тэхнічных прычын Рэдакцыя зьмесьціць у наступным нумары „Ст. Д.“

0-10